

Qüestió de gust. Una visita a Barcelona de l'auditor de la Rota Antoni Despuig, l'any 1785

Marià Carbonell Buades
Universitat Autònoma de Barcelona
mariano.carbonell@uab.cat

RESUM

Per primera vegada s'edita un text autobiogràfic en què l'auditor de la Rota Antoni Despuig relata una visita efectuada a Barcelona l'any 1785. Les seves opinions sobre l'arquitectura i les decoracions pictòriques que estaven en voga a la ciutat són especialment crítiques. Com a home il·lustrat vinculat a l'Acadèmia de San Fernando i a l'Escola de Dibuix de Mallorca, censura la pintura de Francesc Pla, *el Vigatà*, i de Manuel Tremulles, que contraposa a la dels deixebles de l'Escola Gratuïta de Dibuix, dirigida per Pasqual Pere Moles, i en particular a la producció de Pere Pau Muntanya. El text planteja un dilema: les impressions de Despuig són només una manifestació de gust personal o constitueixen el reflex d'un debat estètic més profund? I, en aquest cas, cal revisar els plantejaments que la historiografia local ha acceptat com a vàlids fins ara?

Paraules clau:

gust; Il·lustració; barroc; acadèmia; Barcelona; Antoni Despuig; Manuel Tremulles; Pere Pau Muntanya; Pere Pasqual Moles; Francesc Pla

ABSTRACT

A Matter of Taste: A Visit by the Auditor of the Rota Antoni Despuig to Barcelona in 1785

This article reveals and examines, for the first time, an autobiographical text by the auditor of the Rota Antoni Despuig in which he reports a stay in Barcelona (1785). His opinions about the architecture and pictorial decorations in fashion at that time in the city are especially critical. As an enlightened man associated with the Academy of San Fernando and the Majorca School of Drawing, he criticizes the paintings of both Francesc Pla, known as *el Vigatà*, and Manuel Tremulles, setting them against the work of the students of the Free School of Drawing directed by Pasqual Pere Moles and, particularly against the art of Pere Pau Muntanya. The article poses an important question: Do Despuig's views express only his personal tastes and preferences, or are they instead a reflection of a deeper aesthetic debate? To answer this second question, local historiographic approaches to this subject, which have been considered valid until now, need to be reviewed.

Keywords:

taste; Enlightenment; Baroque; academy; Barcelona; Antoni Despuig; Manuel Tremulles; Pere Pau Muntanya; Pere Pasqual Moles; Francesc Pla

El cardenal Antoni Despuig i Dameto és conegut sobretot per la seva faceta de col·leccionista antiquari i, encara que menys profundament del que seria desitjable, per la participació directa que va tenir en els dramàtics esdeveniments que caracteritzaren els últims anys del pontificat de Pius VI i, tot seguit, el seu estratagema com a agent oficiós del rei en el conclave venecià del qual va sortir elegit Pius VII. Ara, però, no ens interessa cap d'aquests aspectes en l'espera de nous estudis sobre el personatge i, en particular, el treball d'algun biògraf que es proposi la rigorosa tasca de posar al dia la respectable i ja cinquantenària obra de Jaume Salvá¹. Aquí vull abordar un tema ben diferent: el dels viatges de Despuig i, en particular, una estada fugaç a Barcelona el mes de febrer de 1785 de pas cap a Itàlia. En un relat autobiogràfic, el mallorquí exposa opinions molt interessants sobre algunes activitats industrials, arquitectòniques i artístiques de la capital catalana (el lector hi trobarà citacions a Tremulles, el Vigatà, Pere Pau Muntanya, Pasqual Pere Moles i Salvador Gurri), a vegades d'un to desdenyós o implacable, si no virulent, que molt probablement transcendeixen una simple declaració de gust personal. Ara es fa per primer cop l'edició d'aquest text inèdit, conservat entre l'abundant documentació de l'antic arxiu patrimonial dels comtes de Montenegro (i després del marquès de la Torre), dipositada a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

Despuig va fer un munt de viatges per motius diferents, des del control del patrimoni familiar —posem per cas, el que la família posseïa a l'Aragó—, fins a les obligacions eclesiàstiques —ja fos com a bisbe, ja fos com a cardenal—, passant per la curiositat intel·lectual —en forma de *Grand Tour*— i per la funció diplomàtica del

cortesà (com deia d'ell J. G. Lebène, secretari de l'ambaixada francesa a Madrid, «un Patriote enragé qui ne croit ni à Dieu ni au Diable [...] il a l'air et le jeu d'un acroït cortisan, métier qu'une longue experience lui a rendu familiar»). No tots aquests viatges foren plaents. Ocasionalment, n'hi hagué de luctuosos, com ara el primer que va efectuar a Itàlia —de fet, la destinació final era Malta—, sobtadament truncat pel terratrèmol que assolà Calàbria la primera quinzena de febrer de l'any 1783. Mirat amb perspectiva, tot i que sembli una cínica jugada del destí, el tràgic sisme va constituir un factor determinant per a la bona carrera de Despuig. Fem memòria que llavors Despuig era senzillament cavaller santjoanista, doctor en canons, canonge de la catedral de Mallorca i tinent de vicari general castrense. En poques paraules, molt de llinatge i poques rendes. Les notícies referents a la seva abnegada dedicació a la reconstrucció del país i els ajuts espirituals i materials que dispensà a la població calabresa arribaren ràpidament a oïda de la cúria romana i de la diplomàcia espanyola. No per efímers o ocasionals, aquells quefers eren menys importants. Per això, el mes de juny del mateix any, el duc de Grimaldi, ambaixador a Roma, escrivia a fra Joaquín de Eleta, arquebisbe de Tebes i confessor del rei, ponderant la conducta exemplar de Despuig («su virtud cristiana y su celo por la salvación de las almas», «zelo apostólico», «oficio de misionero», etc.) i, principalment, exposant el ressò que va tenir en el pontífex («y sé que Su Santidad hablaba con una positiva ternura del mencionado don Antonio Despuig»). El premi s'oferia encontinent: «[...] pero, más que todo esto, me impele a escribir a V. S. I. la insinuación que me ha hecho Su Santidad de que sería de su mayor agrado el que S.M. nombra-se al mismo Despuig para la dicha Auditoria de

Rota por la Corona de Aragón, puesto que siendo mallorquín y canónigo de una catedral sufragánea o auxiliar de la metropolitana de Valencia, es natural de una provincia de aquel reino». El càrrec estava vacant arran de la recent promoció del català Antoni de Sentmenat i de Cartellà al bisbat d'Àvila. Sens dubte, les negociacions devien ser molt més complexes, tractant-se d'un càrrec de tanta responsabilitat, i no és possible menysvalorar els interessos de la cort espanyola i, abans que res, els del comte de Floridablanca. Endemés, alguna incidència degué tenir el fet de ser germà del comte de Montenegro —el qual mantenia bones relacions precisament amb el secretari d'estat—, renebot de Ramon Despuig i Martínez de Marcilla, que va ser gran mestre de l'orde de Malta, i nebot de Llorenç Despuig i Cotoner, bisbe de Mallorca i arquebisbe de Tarragona, a més de prelat domèstic del papa i *sumiller de cortina* del duc Felip de Parma. Sigui com vulgui, dos anys més tard, arribava el cobejat nomenament d'auditor de la Rota. Un cop instal·lat a Roma, Despuig va aprofitar els sis anys de sojorn per realitzar-hi el seu particular *Grand Tour*, si no *ex professo*, almenys *de facto*.

Els seus dietaris de viatge tenen un gran interès i foren fragmentàriament transcrits per l'esmentat Jaume Salvá. Malgrat el caràcter prolix i la capacitat d'evocació que els caracteritza, aquestes cròniques són desordenades i delaten una certa descurança gramatical i sintàctica. Com ja avisava Alexandre Font, aquesta desídia lingüística és, sens dubte, el resultat d'un fràgil aprenentatge en època infantil². De vegades, hi ha diverses versions d'una mateixa jornada, la qual cosa ens indica que el text s'anava polint, potser amb l'objectiu de compondre un autèntic diari de viatge, intel·ligible i literàriament llegidor. Font també observa que els textos són autògrafs només en el sentit que estan relatats en primera persona, però no necessàriament foren escrits pel protagonista, sinó per algun secretari. El millor candidat és Julià Ballester i Mas (1750-1800), prevere i geògraf, a més de persona de confiança de Despuig, del qual es convertirà en administrador i tresorer, però sens dubte n'hi hagué d'altres. No per tot això hem de pensar que les aptituds intel·lectuals i la preparació cultural del cardenal fossin defectuoses, ben al contrari, tot i alguna prevenció de José Nicolás de Azara, per exemple, l'erudit ambaixador que també es mostrà molt crític amb la traducció castellana de l'Heròdot del pare Bartomeu Pou, protegit de Despuig, encara que potser per raons no exclusivament literàries³.

L'original que ara presentem és un passatge del viatge efectuat l'any 1785 per prendre possessió del seu càrrec al tribunal de la Rota i es limita a la breu estada barcelonina. Amb anterioritat,

Despuig ja havia efectuat altres anades a la Península. El primer paràgraf relata la travessia marítima entre Palma i Barcelona, dificultosa pel mal temps i per l'eventual perill de naus corsàries. Una narració molt semblant va ser publicada per J. Salvá i, més recentment, per A. Font, però no pot tractar-se del mateix viatge, ja que les dates no coincideixen⁴. El text ja publicat pertany al dificultós primer viatge a Itàlia, que també incloïa una etapa barcelonina. En aquella ocasió, Despuig va ser rebut al port pel comte de Santa Coloma, Joan Baptista de Queralt i de Pinós, i un tal senyor Vicente Rada. S'hostatjà en una casa de la plaça de Sant Francesc i durant dues setmanes va fer una intensa vida social. Sobretot, va rebre les atencions dels comtes d'El Asalto (Francisco González de Bassecourt i la seva primera muller, Maria Vicenta Valcárcel y Daoiz), «cuyas amables prendas tenían pendiente de su voluntad a todo el Principado». La seva *família* estava integrada per Julià Ballester, que li feia de secretari, el majordom Joan Cloquell (mallorquí i fidel servidor fins a la mort) i el criat Pere Alart (un francès contractat a Barcelona), a més de dos cotxers, amb els quals va emprendre camí cap a la cort un cop acabat el sojorn barceloní.

El viatge que ara ens interessa relatar va començar el 10 de febrer de 1785, encara que estava previst fer la sortida quatre dies abans, el mateix dia que el capità general del regne, el comte de Cifuentes, havia expedit un passaport a nom de l'auditor *in pectore*, del seu nebot Ramon Despuig i Safortesa —de devers quinze anys, futur comte de Montenegro i de Montoro—, de Miquel Vidal, que devia ser el secretari, i del criat Joan Fiol. El majordom Joan Cloquell, encarregat de l'equipatge, s'havia de reunir amb ells més tard a Roma. Superada una travessada marítima agitada i interrompuda per una posada obligada a Son Mas d'Andratx, arribaren a Barcelona vuit dies més tard. Els esperava al moll el general Galceran de Vilalba-Meca i de Llorac, que hostatjà Despuig a casa seva, després que aquest complimentés a domicili el comte d'El Asalto, el qual encara retenia la capitania general del Principat. Vilalba i Despuig es coneixien de temps enrere, perquè el primer havia estat capità general interí de Mallorca en absència del comte de Cifuentes. Interessat per qüestions d'urbanisme, Vilalba va acondicionar la Rambla de Palma (1784) i, amb la col·laboració econòmica del mateix Despuig, el passeig «de Ses Quatre Campanes» (nom popular justificat per quatre hídries ornamentals campanulades), al camí de Jesús, el primer passeig «fora porta» que hi va haver a la mateixa ciutat (1783).

No coneixem la durada exacta del sojorn barceloní. El passaport autoritzat per Floridablanca

data del 28 de febrer, però J. Salvá aventura que la comitiva no degué posar-se a fer camí fins passat el 29 de març. Atès que, aconsellat per veus amigues, havia desistit de passar per Madrid per tal de complimentar el rei, Despuig va partir directament cap a Roma, on va arribar el 18 d'abril al migdia. El relat barceloní no dona detalls de la seva activitat quotidiana ni notícies de la vida social i política de la capital catalana, però exposa impressions interessants sobre el port i la indústria locals (amb notícies de primera mà i, segurament, també dels millors informadors) i hi destil·la opinions polèmiques, d'una insospitada severitat, sobre l'arquitectura i l'activitat artística. Sens dubte, aquestes últimes no es poden entendre sense tenir en compte el debat intel·lectual que batega rere la creació de les acadèmies i la difusió de nous postulats estètics.

El primer tema que aborda és la manca d'un port, tot i l'existència de diversos projectes, tots de pressupost inviable, com ara el del tarragoní Sinibald Mas (1736-1806), director de l'Escola de Nàutica⁵. Despuig, que compartia els ideals il·lustrats —ni que fossin els de la peculiar Il·lustració cristiana que impregnava els ambients culturals més sofisticats del territori hispà—, havia de parar atenció a un greu problema logístic que dificultava el comerç i destorbava el bé públic. Per la mateixa raó, era lògic que s'interessés per la fabricació d'indianes, una pròspera indústria que donava feina a devers deu mil persones col·locades en prop d'un centenar de fàbriques⁶. El mallorquí destaca les de Josep Canaleta, els germans Fèlix i Francesc Magarola, la família Canals i Francesc Ribas. El progrés té efectes col·laterals: Despuig es preocupa pel perill que suposa la industrialització amb relació a la pèrdua de llocs de treball en el sector primari, per la centralització productiva a Barcelona en detriment de la resta del país, pel monopoli català, pels elevats sous (en general, però en particular pels mil escuts d'or anuals que Josep Canaleta pagava a un dibuixant de mostres per a indianes) i per la inflació subsegüent, acompanyada d'un proveïment deficitari d'aliments al mercat. Un informe oficial de l'any 1784 estableix les xifres següents: 60 fàbriques d'indianes acollides a les ordenances, amb 2.102 telers, que donaven feina a 4.082 homes, 1.380 dones i 2.131 nens; 20 fàbriques irregulars, amb 350 telers, que ajornaven 525 homes, 360 dones i 160 nens⁷. L'lur situació no era precisament idíl·lica, però fóra ingenu esperar una interpretació més solidària (ni tan sols més caritativa, potser) per part de Despuig.

Però al flamant auditor de la Rota l'interessava més una altra de les conseqüències de la intensa activitat industrial: el luxe, que en una sola generació havia transformat l'aspecte urbà de la

Ciutat Comtal. Altres fonts confirmen la seva impressió; per exemple: un informe de Francisco de Zamora, oïdor de l'Audiència, assegura que, entre 1784 i 1785, s'aixecaren a la ciutat 125 cases, 67 de les quals eren de tres pisos, 74 de dos pisos i les altres quatre d'una sola planta. El cost d'aquesta impetuosa campanya constructiva arribava a onze milions i mig de rals de billó. Gairebé ja una tradició, diu Despuig, la despesa del casament del primogènit exigia la inversió de la meitat del patrimoni en una casa nova. L'escandalitzà el dispendi generat per la construcció dels palaus Marc, Amat o de la Virreina i Moja o dels Cartellà, tots tres a la Rambla barcelonina⁸. Si la invectiva era d'ordre moral, una condemna del malbaratament econòmic, pot tenir una fàcil justificació venint d'un casuista virtual —per bé que, en el cas de Despuig, no tenim proves que mai hagués defensat una ètica inflexiblement rigorista—, però si es tractava d'una crítica de gust, es fa de mal excusar, si prenem en consideració les diferències estructurals, compositives i ornamentals que hi ha entre els tres edificis. Tanmateix, de manera sintètica, Despuig raona les seves objeccions: no hi ha a la ciutat arquitectes prou hàbils per fer ressaltar les façanes, ni mestres d'obres prou experts per combinar adequadament salons de representació i habitacions privades. Curiosa la diferència tàcita que estableix Despuig entre arquitectes i mestres de cases: aquells, limitats a una feina superficial, d'articulació de façanes, i aquests, encarregats del sistema d'organització dels espais interiors. Sembla com si, en aquesta qüestió, Despuig pensés «en dialecte», si se'n pot dir així: des dels inicis del segle XVII, s'havia establert a Mallorca una distinció tàcita entre els constructors, que inevitablement eren mestres d'obres, i els «arquitectes» —des dels siscentistes Antoni Verger i Jaume Blanquer fins al setcentista Joan Francesc Aragón o, encara, el pintor Cristòfol Vilella, estricte coetani de Despuig—, professionals formats en altres disciplines (sobretot, l'escultura i la pintura; ocasionalment, enginyers militars), però que coneixien i manipulaven el vocabulari clàssic, és a dir, eren entesos en ordres clàssics, els quals usaven indistintament, tant per organitzar un retaule com per articular una façana arquitectònica.

Potser no hem de donar un crèdit absolut a les paraules de Despuig, atès que no conformen un pensament del tot elaborat o una reflexió destinada a ser publicada, sinó la primera impressió d'un viatger passavolant. Això no obstant, hi havia contemporanis seus que pensaven el mateix. Posem per cas Nicolás de la Cruz y Bahamonde, consiliari de l'Academia de Bellas Artes de Cadis i viatger per Europa, que, l'any 1806, escrivia: «La [casa] de Amat, virrey que

fue de Lima, no tiene gusto en la arquitectura, ni la mejor distribución, y le falta un jardín».

Ara bé, Despuig era una persona prou informada en qüestions artístiques i matèries afins. Complits els dinou anys, acabats els estudis, pendent d'un canonicat que se li resistia i decidit a fer carrera militar, en l'interim:

[...] olvidaba lo poco que sabia de latinidad, y para seguir con fruto el método que me propuse, empecé a estudiar las matemáticas con más gusto y método que había hecho los demás estudios. Lo hice con un oficial de Ingenieros, pues habiéndolo empezado con un amigo mío de la misma edad y de mi mismo genio que las había estudiado, no miraba su doctrina como la del viejo oficial. Empecé a comprar libros, a hacer demostraciones y después a usar instrumentos, de modo que en pocos meses supe más matemáticas que cuantas cosas había estudiado. Acompañábame el diseño que había aprendido con bastante corrección con un viejo pintor vecino de mi casa. Así como iba a tomar afición a las matemáticas y a las artes liberales se iban aumentando mis deseos de seguir la milicia, profesión que hallaba la más propia a mi genio y la más acomodada a mi instrucción; no obstante, sentía vivamente el ir contra la voluntad de mi padre¹⁰.

El canonge E. Lucidi, un historiador coetani d'Aríccia, potser el lloc on Despuig va sufragar més excavacions, n'elogiava uns coneixements idèntics: «uomo versatissimo nelle matematiche, nella geografia (di cui ha dato un bel saggio nella magnifica, esattissima ed erudita carta del regno di Majorca, in cui sortì i natali), e specialmente nelle scienze legali». Despuig no era un gran dibuixant, però que hi tenia afecció ho demostren els nombrosos apunts que acompanyen els dietaris de viatge. L'any 1781, juntament amb Jeroni de Berard i de Solà, tots dos protectors de l'Escola de Dibuix fundada a redós de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, era un dels redactors dels estatuts d'una *non nata* Acadèmia Balear de Pintura, Escultura i Arquitectura, que havia d'integrar la citada escola, el col·legi de pintors i escultors i el gremi de picapedrers (de fet, només els mestres que es poguessin examinar d'arquitecte) i que pretenia agregar-se a l'acadèmia madrilenya¹². El 5 de maig de l'any següent, era nomenat acadèmic d'honor i de mèrit pel ram de la pintura de l'Academia de San Fernando (des del 3 de setembre de 1775, també ho era el citat Berard), institució de la qual arribaria a ser consiliari l'any 1794. Aleshores ja devia haver despertat la seva afecció a l'art i a les antiguitats i és molt

probable que hagués iniciat el recull numismàtic que després va augmentar considerablement a Itàlia¹³. En aquell temps, però, la seva ocupació predilecta era l'elaboració del famós mapa geogràfic de Mallorca, amb l'ajut de Julià Ballester per a l'aixecament topogràfic i de l'il·lustrat Josep Desbrull i Boil d'Arenós per a les vinyetes que reproduïen els pobles de l'illa. El mapa fou gravat per Josep Muntaner i Moner l'any 1785, amb dedicatòria a Maria Lluïsa de Borbó, princesa d'Astúries¹⁴.

En qualsevol cas, si Despuig estava al dia de les novetats, no era gràcies a l'ambient artístic mallorquí, tant o més fossilitzat que el català, sinó pels seus contactes amb el món exterior i les visites a la Cort¹⁵. En aquest sentit, és molt il·lustratiu el testimoni de Cristòfol Vilella, suara esmentat, quan, en una de les cartes que intercanvià amb Pedro Franco Dávila, director del Real Gabinete de Historia Natural, declara: «[...] en esta isla son pocos los curiosos, y los libros menos», i «me veo aislado en país corto [...]». Vilella, eventual deixeble de Mengs, acadèmic supernumerari de San Fernando des del 1766, elogiadíssim per Ceán Bermúdez i viatger per Europa en la dècada dels setanta, donava curs a un malestar semblant al de Despuig:

[...] en lo solitario y entre el poco gusto que hay en Mallorca, sin embargo de esto, trabajo contento y sin cesar, aunque haya falta de emulación patriótica. Los demás motivos los dejo a la consideración del inteligente y del artista aplicado en su arte que, para adelantar, desea estar entre las gentes más cultas y monumentos y a la vista de célebres maestros, los cuales son guía y norma para poder tomar modo, idea y gusto en su profesión, y por estos medios adelantar. Yo, sumergido en esta isla, nada de lo expresado hallo¹⁶.

La filípica de Despuig contra els programes decoratius de les cases barcelonines era més dura encara que la crítica arquitectònica: «no son menos ridículos los pensamientos interiores», diu referint-se especialment a l'obra de Francesc Pla, «un muchacho a quien aquí llaman el Bigatá». Tanmateix el «muchacho» havia traspasat la quarantena i sols era dos anys més vell que el seu censor. Al mallorquí no li agradà la decoració del palau episcopal, promoguda pel bisbe Gabino Valladares, ni per l'escassa habilitat de l'artista, poc més que un «principiant», ni per la disposició global, més adequada per a una plaça pública que per a la digna residència d'un bisbe, tot i que n'indulta la temàtica¹⁷. En resum, aquests programes decoratius que estaven en voga a Barcelona eren obra d'un tipus de pintor que Despuig despatxa amb el qualificatiu

de «tramoista», és a dir, qui arma tramoies o enganys visuals, fingiments teatrals o simulacions barroques.

En la mateixa línia d'abominació de la poètica visual barroca o rococó, Despuig blasma l'altar major de Santa Maria del Mar, obra documentada de l'escultor Salvador Gurri i Coromines (Tona, 1749 – Barcelona, 1819)¹⁸. Resumint: un disbarat ridícul i car, sense gust, ni ordre, ni regla. Potser no estarà de més comparar l'opinió de Despuig amb la descripció que fa de la mateixa església un il·lustre coetani, secretari de l'Academia de San Fernando, Antonio Ponz, en el seu conegudíssim *Viage de España*¹⁹:

La Iglesia que digo es la Parroquia de Santa Maria del mar y una de las más numerosas de feligreses de esta Ciudad. Las tres naves las separan pilares, y elevados arcos, que también son diez y nueve, como en la Catedral, y sostienen las bóvedas, dignas de mirarse con atención por su delicadez y poquísimo espesor. Apenas se entra en esta Iglesia descalabra la vista el dispendioso desatino que he dicho, y es el nuevo retablo mayor, parecido á un desarreglado monumento de los que V. habrá visto en algunas Iglesias por Semana Santa. Ya por fin aquello se puede disimular, porque al cabo de veinte y quatro horas se aparta de la vista, y cuesta poco; ¿pero quién no se ha de indignar quando piensa que esto ha de durar acaso siglos para afrenta del arte, burla del extrangero, y mortificación del nacional inteligente?

Sobre un extravagante basamento hay tres pedestales agrupados para sostener otras tantas columnas panzudas de mármol de Tortosa, inventadas para no sostener nada que signifique maldita la cosa. ¿De qué servirá la balaustrada, y antepecho que corre por encima la cornisa? ¿tanto despropósito de cartelas, resaltes, figuras colocadas con poca elección, cúpula extraña, y otras extravagancias con que se las apuesta al famoso transparente de Toledo? No sé si esta fealdad habrá sido más ó menos costosa que aquella; pero la de aquí me aseguran que no habrá baxado de cien mil ducados, los quales se podían haber dado de buena gana porque no quedase este mal exemplo del arte en Barcelona.

Se disculpan los que pudieran haber impedido que se llevase á efecto esta obra (sin haberse asegurado antes de su regularidad y buena forma) con que así la han querido los feligreses que la han costado; pero no es buena razón, ni por caprichos de particulares se han de permitir fealdades en los Templos, y Pueblos de esa clase.

Barcelona y Cádiz, ciudades ambas de las más opulentas y principales del Reyno, y las más freqüentadas por su situación y por el comercio de los forasteros, son como las piedras de toque para que estos vengan en conocimiento de lo que podrá haber dentro de él en materia de buen gusto y conocimiento artístico; pero desgraciadamente parece que se ha puesto cuidado en hacer que lo formen muy malo, á costa de grandes caudales, gastados en ellas sin elección, ni acierto.

A la obra de Santa María del mar no le ha faltado, con ser como se ha dicho, un elogio, como no le faltó á la del transparente de Toledo. Este se imprimió y publicó en un libro hecho á propósito, dedicado al Cardenal Astorga el año 1732, y el otro en un quaderno el año de 1782²⁰. Del primero tengo especie de haberle hablado á V. en algunas de mis cartas anteriores, y del segundo no hablaría, atendiendo á la digna persona que lo ha formado (sugeto fuera de esto) de muchas luces, é instrucción literaria; si no juzgase muy conveniente de que prevalezca la justa idea de lo que es bueno y malo en razón del arte para que el público no se dexé inducir con facilidad á gastos de esta clase, de que no le ha de resultar alabanza; ni los superiores permitan que en las Iglesias se pongan objetos ridículos y tan costosos qual es este.

Es también cosa extraña, que siendo el altar, á pesar de su mala forma, executado de mármoles blancos y negros y de mezcla, el Sagrario, que debe ser lo mas digno, y decente, sea de madera, como lo es el grupo de la Asunción, y trono de Ángeles que hay encima, y asimismo las otras figuras del altar, que representan quatro Profetas; obras que hizo el Escultor Don Salvador Gurri muy aceleradamente por la poca flema de los que se las ordenaron. Esto me parece como si en una salvilla de fina plata se presentasen vasos de materia común y despreciable.

I per si no fos suficient quan parla del retaule major de la Mercè, Ponz insisteix: «El [retablo] mayor aun está por hacer: no permita Dios que tomen por modelo el de Santa María del Mar; porque con los desengaños que ya ha tenido Barcelona seria horror [sic] insufrible»²¹.

No tot era negatiu. Despuig reconeix que de la mateixa manera que avança el luxe, també millora el gust. El mèrit —idea coherent amb una mentalitat il·lustrada— era de les acadèmies. En primer lloc, la de Matemàtiques, dirigida per Juan Caballero y Arigorri (1713-1791) i Miguel Sánchez Taramas (1733-1789)²². Immediatament, l'Escola de Nàutica, a càrrec de Sini-bald Mas, que ja hem esmentat abans. I, després,

l'Escola Gratuïta de Dibuix, a Llotja. En canvi, li mereixien poc respecte les acadèmies literàries, immerses en debats inútils, com ara el que enfrontà el pare Caresmar amb el dominic pare Bòria, i subordinades a l'exclusiva universitària de Cervera. Reconeix, però, els mèrits arxivístics de Jaume Caresmar i l'eloqüència del canonge gironí Francesc Dorca. Quant a l'Escola de Dibuix, en ressalta el nombre elevat d'alumnes (400 nois, molts dels quals estaven destinats a l'estampació d'indianes i teles de seda, encara que no ens ho digui Despuig), l'existència de dos o tres escolars experts en modelatge de fang —copiant models de guix, els originals dels quals «yo he visto en Florencia»—, la supervisió de la Junta de Comerç i la direcció efectiva de Pasqual Pere Moles (València, 1741 – Barcelona, 1797)²³.

Finalment, és suggestiva la dialèctica que planteja entre la formació acadèmica, representada per Moles, i la formació tradicional, simbolitzada per Manuel Tremulles i Roig (Barcelona, 1715- Barcelona, 1791), «viejo pintor» que ensinistra un grup reduït de deixebles a casa seva (tot i que també ensenyava dibuix lineal a l'Escola de Nàutica des de la mort del seu germà Francesc, l'any 1773)²⁴. Tremulles, «totalmente opuesto a la Academia», destaca per la força del pinzell i el seu entusiasme, però, ben mirat, són les aptituds d'un «teatrista». De nou, com en el cas del Vigatà, l'ombra barroca del virtuosisme grandiloqüent, la seducció de la impostura visiva. I els deixebles, pitjor, perquè poden heretar la força del mestre —en definitiva, la tècnica de la pinzellada—, però no el domini del dibuix, ni tampoc l'entusiasme. En aquesta *querelle*, la veritat està de part de Moles i dels seus seguidors, sobretot de Pere Pau Muntanya i Llanes

(Barcelona, 1749 – Barcelona, 1803), que ha assolit un dibuix més correcte i una pinzellada més suau²⁵. En aquesta observació, s'intueix un eco de Mengs. La prevalença de Muntanya seria demostrada per una sala que recentment havia decorat a la Casa Palmerola (la qual cosa confirma, d'altra banda, la datació d'aquest projecte pictòric), amb figures de «bellíssima» expressió, molt millors que la resta de l'aparat ornamental. Despuig encara es despatxa amb una última agullonada: a diferència de la pintura, que l'Escola de Dibuix podrà redimir, l'arquitectura es troba en un atzucac; no hi ha lloc a Barcelona per aprendre la disciplina i això repercuteix dolorosament en el públic potencial.

El testimoni del mallorquí, força crític envers el panorama arquitectònic i artístic barceloní de finals del segle XVIII, ens obliga a enfrontar-nos amb un dilema. Podem interpretar-ho com un conjunt d'observacions apressades o irreflexives, fetes a la babalà per un transeünt, un xic frívol encara que prou cultivat, però també ho podem entendre com l'expressió d'un sentiment més profund —com hem vist, compartit per altres acadèmics i academicistes coetanis—, una manifestació de l'enuig que li provocaven una arquitectura i uns projectes decoratius ancorats en la tradició tardobarroca, un crit d'alarma davant del fet que el luxe que naixia d'una conjuntura financera favorable —si més no, d'algunes economies particulars excedentàries— només pogués manifestar-se mitjançant un llenguatge anacrònic —efectes teatrals a banda— i, en canvi, no pogués o no volgués aplicar-se al sosteniment de principis estètics més autèntics i raonables. En definitiva, l'exteriorització d'un conflicte de gust.

1. J. SALVÀ, *El cardenal Despuig*, Palma, 1964. Entre els últims treballs sobre el personatge, sense ànim de ser exhaustiu, vegeu A. FONT JAUME, «Algunes notes i escrits de viatge del Cardenal Despuig», *Estudis Balearics*, 64/65 (2000), p. 175-184; G. ROSSELLÓ BORDOY, *La desintegració de la col·lecció Despuig de escultura clàssica*, Palma, 2000; M. CARBONELL BUADES, «Restes d'un naufragi: els dos retrats Despuig del Museu de Mallorca, obra del pintor Francesc Agustín (1788)», *Homenatge a Guillem Rosselló Bordoy*, vol. 1, Palma, 2002, p. 291-306; D. G. MURRAY i G. VALERO, *Raixxa. Història i patrimoni*, Palma, 2003; M. MOLTENSEN, «Cardinal Despuig's excavations at Vallericcia», a J. BELTRAN, B. CACCIOTTI, X. DUPRÉ i B. PALMA (ed.), *Illuminismo e Illustration: Le antichità e i loro protagonisti in Spagna e in Italia nel XVIII secolo*, Roma, 2003, p. 243-254; A. PASQUALINI, «Interessi eruditi e collezionismo epigrafico del cardinale Antonio Despuig y Dameto», ídem, p. 295-309; A. PASQUALINI i I. DELLA GIOVANPAOLA, «Iscrizioni di provenienza urbana a Palma de Mallorca: contenuti e contesti archeologici», a M. MAYER, G. BARATTA i A. GUZMÁN (ed.), *XII Congressus Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae*, Barcelona, 2007, p. 1107-1114; M. DOMÍNGUEZ, «El cardenal Despuig y su colección de estatuària en Raixa», *Verdolay: Revista del Museo Arqueológico de Murcia*, 11 (2008), p. 325-340; J. LLABRÉS i A. PASCUAL, *Raixxa: L'origen dels jardins i el projecte neoclàssic de Giovanni Lazzarini (1740-1802)*, Palma, 2009; A. PASCUAL, J. LLABRÉS, G. CARRIÓ i L. SEGUÍ, *Raixxa*, Palma, 2010, i A. SOLER i NICOLAU, *El fons epigràfic de la col·lecció Despuig d'escultura clàssica*, Palma, 2011.
2. Sobre aquest problema, és prou il·lustrativa la confessió autocrítica de Despuig. Vegeu J. SALVÀ i M. DE LA TORRE, «Memorias juveniles del cardenal Despuig», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, xxxiv (1973-1974), p. 32-49. Això no obstant, «tendria entonces unos diez u once años y pasé las dos aulas de pequeños y menores, esto es hasta los géneros y participios. En ambas clases fuí siempre de los mejores y en las victorias fuí de los más adelantados [...] Tres años estuve en esta escuela y a los 14 pasé a medianos, donde estuve otros tres años con mucha aplicación debida a un maestro de mucho pulso y ciencia».
3. El tema ha estat tractat per nombrosos autors, però, ara com ara, la darrera paraula la tenen A. FONT JAUME i M. R. LLABRÉS RIPOLL, «La publicació de "l'Heròdot" del P. Bartomeu Pou, una llarga odissea», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 66 (2010), p. 171-182.
4. De fet, d'aquell periple, n'hi ha una segona versió que també va transcriure el mateix A. Font. Vegeu J. SALVÀ, *El cardenal...*, op. cit., p. 44-45; A. FONT JAUME, «Algunes notes...», op. cit., p. 181-182.
5. La historiografia sobre el port de Barcelona comença amb A. DE CAPMANY, *Memorias históricas sobre la marina, el comercio y las artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Barcelona, 1799 (facsimil: Alacant, 2001). Ara, entre altres obres del mateix autor, cal consultar J. ALEMANY, *El port de Barcelona: Un passat, un futur*, Barcelona, 2002. Quant a Sinibald Mas, vegeu, per exemple: H. CAPEL, *Geografía y Matemáticas en la España del siglo XVIII*, Barcelona, 1982, en particular, p. 195-217; però, sobretot, J. J. RIOS, «El funcionamiento de los primeros años de la Escuela de Náutica de Barcelona bajo la dirección de Sinibaldo Mas y factores socioeconómicos que motivaron su creación», tesi de doctorat, Universitat Politècnica de Catalunya, 2009.
6. Quant a les indians, vegeu, entre altres treballs seus, J. K. J. THOMSON, *La indústria d'indianes a la Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, 1990. A més, A. SÁNCHEZ (com.), *Indianes 1736-1847: Els orígens de la Barcelona industrial*, catàleg d'exposició, Barcelona, 2012.
7. B. L. AYALA, «Condiciones de trabajo en las fábricas de indianas de Barcelona en el último cuarto del siglo XVIII», *Manuscritos*, 6 (1987), p. 121-133.
8. S. ALCOLEA, *El Palau Moja: Una contribució destacada a l'arquitectura catalana*, Barcelona, 1987; M. ARRANZ i J. FUGUET, *El Palau Marc: Els March de Reus i el seu palau a la Rambla de Barcelona*, Barcelona, 1987; A. FLORENSA, *El Palacio de la Virreina del Perú*, Barcelona, 1961, i R. ALBERCH et al., *El Palau de la Virreina*, Barcelona, 1995 (majorment, el capítol escrit per Carme Farré).
9. N. DE LA CRUZ, *Viage de España, Francia e Italia*, 2 vols., Madrid, 1806, tom I, p. 117.
10. J. SALVÀ i M. DE LA TORRE, «Memorias juveniles...», op. cit., p. 42.
11. E. LUCIDI, *Memorie storiche dell'antichissimo municipio ora terra dell'Ariccia e delle sue colonie Genzano e Nemi*, Roma, 1796, p. 113, citat per A. SOLER, *El fons epigràfic...*, op. cit., p. 33.
12. Aquests estatuts són inèdits. L'Acadèmia de Nobles Arts de Mallorca era més aviat una entelèquia, una institució incompleta (fins l'any 1796 no existeix una sala d'escultura i fins dos anys més tard, la d'arquitectura) i de vida intermitent, fins a la creació, l'any 1849, de l'Acadèmia de Belles Arts, el primer president de la qual va ser Joan Despuig i Safortesa, nebot del cardenal. Vegeu C. CANTARELLAS, *La arquitectura mallorquina desde la Ilustración a la Restauración*, Palma, 1981.
13. M. CARBONELL, *Els orígens del col·leccionisme numismàtic i antiquari a Mallorca: Gabriel Flor i altres contertulians de Bonaventura Serra* (en premsa).
14. Quant a la valoració cartogràfica, vegeu C. PICORNELL, J. M. SEGUÍ i A. GINARD, «El mapa de Mallorca d'Antoni Despuig (1785)», *Treballs de Geografia*, 40 (1988), p. 23-40.
15. Per a una mirada panoràmica, vegeu M. CARBONELL, «L'art de les Illes Balears del segle XVIII als nostres dies», a M. DURAN i A. MARIMON (dir.), *Del segle XVIII borbònic a la complexa contemporaneïtat*, Barcelona, 2004, vol. III, p. 461-525, Història de les Illes Balears [col·lecció dirigida per E. Belenguér].
16. I. AZCÁRATE, «Cristóbal Vilella: un naturalista en la Academia», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 64 (1987), p. 419-432. La bibliografia sobre Vilella és força abundant; vegeu, entre d'altres, I. AZCÁRATE i C. SALINERO (com.), *Cristóbal Vilella (1742-1803) y la fundación del Gabinete de Historia Natural en el siglo XVIII*, catàleg d'exposició, Madrid, 1995.
17. El Vigatà és a l'espera d'una monografia. De moment, vegeu S. ALCOLEA, *Sobre la pintura catalana del segle XVIII: Un cicle de Francesc Pla «El Vigatà»*, Barcelona, 1987; A. COLL, «Francesc Pla, el Vigatà, i la decoració de la casa Fontcoberta de Vic», *Locus Amoenus*, 5 (2000-2001), p. 241-252; J. FIGUERAS,

«La decoració de la casa Ribera de Barcelona», *Pedralbes*, 23/2 (2003), p. 579-606; M. ROSSELLÓ NICOLAU, «Els interiors barcelonins de finals del segle XVIII i començaments del XIX», *Locus Amoenus*, 9 (2007-2008), p. 277-305; R. M. SUBIRANA i J. R. TRIADÓ, «Art, història i ideologia: Programes de les cases i palaus barcelonins al segle XVIII», *Pedralbes*, 28 (2008) p. 503-550; R. M. SUBIRANA, «Recuperació econòmica i producció artística: La decoració mural de les cases i palaus barcelonins al darrer terç del segle XVIII», a S. CANALDA, C. NARVÁEZ i J. SUREDA (ed.), *Cartografías visuales y arquitectónicas de la modernidad. Siglos XV-XVIII*, Barcelona, 2011, p. 113-134.

18. Entre d'altres estudis, vegeu C. CID, «Retablos y altares barceloneses de Salvador Gurri», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad* (Barcelona), II (1961), p. 115-140; F. FONTBONA, *Salvador Gurri, un escultor barroco nat a Tona*, Tona, 1977; E. ASTURIOL, «Aportacions documentals sobre els orígens, anys de joventut i formació de Salvador Gurri, un escultor acadèmic», *Ausa*, XXI (2004), p. 495-520; M. FERNÁNDEZ BANQUÉ, «L'escultor Salvador Gurri i Coromines», *Revista de Catalunya*, maig de 2005, p. 31-57 (l'autora és responsable d'una tesi de doctorat dedicada a l'artista, inèdita: «Salvador Gurri i Coromines, 1749-1819, un escultor d'entre segles», Universitat de Barcelona, 2004); M. FERNÁNDEZ BANQUÉ, «La fortuna crítica del retablo mayor de la iglesia de Santa María del Mar de Barcelona», *Actas del XIV Congreso Internacional de Historia del Arte*, Màlaga, 2006, vol. III-2, p. 107-116; M. FERNÁNDEZ BANQUÉ, «L'ocàs de la retaulística a Catalunya (c. 1777-1808): El nou

gust i la imposició de la norma classicista», a J. BOSCH (com.), *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa*, catàleg d'exposició, Girona, 2006, p. 75-89, i L. RODRÍGUEZ, «Salvador Gurri i Coromines, primer mestre d'escultura de l'Escola Gratuïta de Dibuix», *XI Congrés d'Història de Barcelona*, Barcelona, 2009, p. 1-13. Per a la història de l'església, és imprescindible B. BASSEGODA, *Santa Maria del Mar: Monografia històrico-artística*, Barcelona, 1925.

19. A. PONZ, *Viage de España*, Madrid, 1788, tom XIV, p. 34-41. L'autor, Antoni Ponç i Piquer (1725-1792), que era d'origen valencià, va visitar Barcelona devers l'any 1786.

20. Sens dubte, Ponz es refereix a l'obra d'un anònim francès titulada *Nuevo viaje en España hecho en 1777 y 1778 en que se trata de las costumbres, carácter, monumentos antiguos y modernos, etc.*, 2 vols., 1782.

21. Quant a l'ús de les etiquetes historiogràfiques més convencionals, però que la crítica local no sempre ha definit ni aplicat amb prou rigor o que ha simplificat fora de mida, cal llegir les observacions pertinents —extrapolables des del món de l'escultura— de F. MIRALPEIX («Lluís Bonifàs i Massó. Retaule de sant Aleix, església parroquial de Sant Joan Baptista de Valls») i R. CORNUDELLA («Lluís Bonifàs i Massó. Sant Sebastià curat per Irene i Lucina, Museu de Valls»), a J. BOSCH, *Alba daurada...*, op. cit., p. 284-287 i 292-297.

22. H. CAPEL, J. E. SÁNCHEZ i O. MONCADA, *De Palas a Minerva*, Barcelona, 1988; J. M. MUÑOZ CORBALÁN (ed.), *L'Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona:*

El llegat dels enginyers militars, Barcelona, 2004.

23. Sobre el primer director de l'Escola de Dibuix, vegeu R. M. SUBIRANA, *Pasqual Pere Moles i Corones (València, 1741-Barcelona, 1797)*, Barcelona, 1990. I per a la institució, M. RUIZ ORTEGA, *La escuela gratuita de diseño de Barcelona, 1775-1808*, Barcelona, 2000.

24. L'única monografia és inèdita. Vegeu C. MIQUEL, «Manuel i Francesc Tremulles, pintors», tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1986. L'estudi de referència és S. ALCOLEA, *La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII, Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, XIV-XV, 1959-1962. Més recent, F. M. QUÍLEZ, «Una obra inèdita de Manuel Tremulles: el retrat de Carlos Antonio de Azcón Potay, comte de Vallcabras», *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, 2 (1994), p. 185-199.

25. Ara com ara, tampoc s'ha publicat cap monografia sobre aquest artista. Vegeu, però, E. BALLART, «Pere Pau Muntanya (1749-1803), pintor, segon Director de l'Escola Gratuïta de Dibuix», tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1987. I, sobretot, F. M. QUÍLEZ, «A l'entorn de l'activitat pictòrica de Pere Pau Muntanya al Camp de Tarragona», *Locus Amoenus*, 4 (1998-1999), p. 201-217. Nova documentació sobre aquest cicle fou publicada per B. DE QUEROL DE QUADRAS, «Las alegorias de las pinturas del salón de la casa de Josep de Bofarull i Miquel en la villa de Reus, ¿mentalidad del Sr. de Bofarull o del pintor Montaña?», *Pedralbes*, 23 (2003), p. 607-628. Per últim, S. ALCOLEA, *La pintura en Barcelona*, op. cit., p. 122-128.

Apèndix documental

Arxiu del Regne de Mallorca, Arxiu del marquès de la Torre, Cardenal Despuig, lligall iv, plec 3.

Transcripció: se'n respecta la grafia, se'n desfan les abreviatures i se'n corregeixen l'accentuació i la puntuació.

Estava dispuesta nuestra marcha para el día 6 de febrero, pero los últimos días del carnaval y el tiempo algo contrario dilató nuestra partida hasta el día 10 por la noche; acompañado de mi gente fuimos a embarcarnos y después de despedidos entré con mi sobrino D. Ramon Despuig y mi familia al barco llamado el Santo Christo de Santa Cruz, que sirve de correo baxo el mando del patrón Miguel Moragues; nos hicimos a la vela poco después de la media noche, pero quasi sin viento, de modo que a las 7 de la misma mañana nos hallávamos frente las isletas [Illetes]; arreció un poco el viento, doblamos el cabo de Cala Figuera a los 3 quartos para las 9, quedamos sin viento alguno, pero con bastante mar que nos detenía el camino; refrescó otra vez, pero contrario, de modo que devimos a la pericia del capitán ganar el Puerto de Andrache [port d'Andratx] antes de las quatro de aquella tarde, confiados que aquella noche o por la mañana podíamos aprovechar el tiempo; dormimos a bordo, pero quedaron frustradas nuestras esperanzas; de cada instante arreció más la tremontana, de modo que por la mañana del día doze nos dijo el patrón que podíamos con toda libertad ir a tierra y dormir al predio Son Mas, que para este caso teníamos prevenido; así lo executamos y estuvimos en él hasta el día 15 por la mañana, que nos avisaron haverse cambiado el tiempo; fuimos al puerto y, al llegar, encontramos otra vez todos los pasajeros que desembarcaban, pues se havia buelto el tiempo al norte, como todos los días pasados; dixóme el patrón que podía descansar aun aquella noche en Son Mas y que por un gallardete puesto al tope de nuestro barco avisaría el buen tiempo; conocímosle la noche siguiente y sin esperar la seña nos pusimos al rayar del día camino para el puerto y hallamos ya surtas dos embarcaciones y nuestro correo; salimos de Andrache a las 8 de la mañana, quasi sin viento ninguno; nos avisó la popia que veía embarcaciones y embiando la lancha como es costumbre nos dixo el vigía que era una embarcación que no devía darnos cuydado; doblamos la Dragonera, el viento era poco y el mar mucho y contrario; todo aquel día estuvimos frente la Dragonera, fue vario el tiempo aquella noche, por consiguiente varió nuestro rumbo, pudiendo adelantar muy poco; nos entró con el día algo más favorable, y algo más fresco el viento de levante; cesó éste al mediodía, sobreviniendo una mar muy gruesa, que nos avisava soplar otra vez la tremontana; en efecto, empezamos a bordear, lo que hizimos hasta las dos [ratllat: «quatro»] de la tarde, que creció tanto el mar que no pudiendo aguantar dos embarcaciones que venían con nosotros arribaron otra vez a Mallorca; a su imitación opinavan muchos que sería preciso hazer lo

mismo, pero como nuestro buque era de más resistencia pudo aguantar y esperar que cambiase el tiempo; estuvimos 3 o 4 horas con esta navegación; entrada ya la noche saltó el viento fresco favorable; nos considerávamos a la mitad del canal, pero la oscuridad del orizonte no permitía descubriésemos la tierra, y como era el viento tan fresco y la noche tan larga divertimos algo la ruta para no hallarnos empeñados sobre la costa antes de emanecer; a las 3 de aquella mañana del día 18 se nos bolvió otra vez el viento, haciendo dudar al capitán si podríamos tomar Barcelona o si sería preciso buscar a Rosas o a Mataró, quando menos nada de esto fue menester, pues al aclarar el día nos hallamos más engolfados de lo que pensávamos, y a vista de Monjuich, calmó el tiempo y con poca ruta llegamos al puerto de Barcelona a la una de aquella tarde; temíamos entrar en el puerto, pues por todo rompía la barra, pero el práctico que luego vino, y nosotros que trahivamos poco cargo, facilitó la entrada.

Apenas echamos la ancla quando vi a la marina al Sr. D. Galcerán de Vilalba, que nos estava aguardando; dispuso luego este cavallero que vinieran las licencias necesarias y con ellas la Junta de sanidad, que por comisión de ella suele componerse del médico y otro individuo; pasaron estos a nuestro javeque, nos tomaron a todos el pulso y viendo que no havia particular novedad nos dieron por su parte entrada; pero después era menester el pase del gobernador, que ya lo tenía el Sr. Vilalba para mí y los que conmigo baxasen; estas seremonias detienen muchas vezes un día entero a los pasajeros, pues hay sus horas destinadas; bajé con la lancha del correo a tierra y nos fuimos a visitar al conde del Asalto, general de esta provincia de Cathaluña, y después nos fuimos a casa de Vilalba, que quiso hospedarme en ella. Justo será que para mi memoria recuerde aquí lo mal entretenido que está el puerto y quan olvidadas están las máximas del marqués de la Mina, héroe que tiene en cada obra pública una memoria en las que él hizo y un piadoso recuerdo en las que los demás no han podido executar; oy día se halla este puerto lleno de arenas y presto si no se remedia se hallará en el deplorable estado en que estava quando vino el marqués de la Mina de Italia; los buques medianos no pueden arrimarse a las escaleras y los javeques del Rey han de quedar fuera de la barra. He visto tres proyectos para hazer un buen puerto en esta rada, pero todos de un gasto enorme; el uno, que es de D. Sinibaldo [Mas], director y maestro de pilotage de esta ciudad, es hazer 2 martillos, el uno a la punta de la linterna y el otro a Monjuich, que se cubran uno al otro, en que arguye defendería las arenas dándoles otra dirección; el otro es de [...], que forma una media luna como la que hay en Ancona y en Civitavechia; y el tercero es abrir fondo a las huertas de San Pau y por un canal que pudiesen entrar a él, éste sería el de más coste, pero podría ser uno de los mejores del Mediterráneo; sin embargo era menester spre. no olvidarle, lo más asegible en el día sería mantener seis

o siete vetas y pontonas que trabajasen con viveza, no haziendo como las que aquí veo, bien pagadas, bien dotadas y sin trabajar.

Barcelona está oy en un pie brillante en quanto al interés personal; sus fábricas tienen ocupada quasi toda su población y la van de cada día aumentando, no sé si en perjuicio de lo demás del Principado, principalmente de la agricultura. Por el adjunto papel del núm. 1 [no s'ha localitzat] se ve el número de fábricas que tiene todo el Principado, las de indianas son las preferidas de modo que ha llegado a tanto que los jornaleros de la campaña y mujeres de ella al sebo [cebo] de una gratificación superior a toda ganancia entrar a trabajar a ellas, no reparando los dueños a dar unos excesivos jornales hasta los niños, pues lo menos que ganan son 9 ptas. cada semana; las principales fábricas de esta clase son la de Canaleta, Magarola, Canals, Ribas y una infinidad de otras, siendo orror [sic] el fondo que maneja cada uno de estos fabricantes. Canaleta da sólo a un mancebo que le ha venido para sacarle dibujos mil escudos en oro todos los años. No pueden dejar de sentirse las demás fábricas de Cataluña del buelo que han tomado las indianas, crecen a proporción sus jornales, disimúlase al trabajo alguna cosa, y por consiguiente los defectos que se ven en los paños y papeles, les ha de dar menos estimación y por consiguiente menos valor. Yo estoy que si emprendiese alguna otra provincia la fábrica de paños en el estado de dejadencia en que precisamente se han de ver los de Cataluña les quitarían la estimación. No es menester ir a buscar más lejos la causa de haver subido tanto el precio de todo género en esta capital y estar en una continua penuria en buscarlos; la carne, caza, pesca y demás géneros comestibles se pasa algún trabajo para la provisión anual; en el estado particular podré ver el precio de todo esto; es tanto el lujo que se ha introducido en esta ciudad que con dificultad la conocerían los padres de los que la habitan; ya son muy regulares todo tren como en la Corte coches de Marteyn [?] tiros [?] diariamente y casas soberbiamente puestas sin perdonar a gasto alguno, pues al casarse los primogénitos de las casas principales se ha hecho ya como precisa obligación de gastar en obras la mitad de su patrimonio.

Pero por su desgracia no tiene Barcelona ni arquitectos que les hagan lucir sus nuevas fachadas ni maestros de obra que les sepa combinar los apartamentos propios de lucimiento con los de conveniencia; han dado ahora en hazer en cada casa un grande salón, muchas veces pintado por algún tramoista del pays, y sin que a éste le sigan 2 o 3 piezas que le acompañen; es un escándalo ver en un Barcelona gastado tanto millón en las casas de Amat, marqués de Moya, March y muchas otras sin que pueda el viajante levantar los ojos a ver en ellos sino la pesadez de un[os] malos albañiles; no son menos ridículos los pensamientos interiores. El Ilmo. Sr. Obispo de esta ciudad D. Gavino [...] [Valladares], que haze el justo uso que debe de sus rentas y en quien se enlaza el zelo de la casa de Dios con el de sus ovejas, ha hecho en su palacio un salón sobre este gusto con dos quartos inmediatos muy reducidos, pero todos muy compuestos y pintados

de un muchacho que aquí llaman el Bigatá; quieren algunos defender esa pintura, pero le falta mucho para no ser de un principiante; tiene una fuerza más propia de una plaza que de un salón de un obispo, por más que sea todo Historia sagrada; ha compuesto también este digno Ilmo. la capilla, que queda muy propia, y ha conservado en ella un quadro muy antig[u]o que nada desmerece. Es tal el fanatismo de hazer obras en Barcelona que en breves años se verá redificada; las iglesias en general mantienen aquel decoro que es propio de un lugar tan sagrado, pero por todas partes veo que la devoción ha triunfado de la condescendencia, permitiendo fabricar altares ridículos de talla; y lo que más me admira es ver nuevamente levantado el altar maior de Sta. Maria [del Mar] de un montón de jaspe sin orden, ni gusto, sin regla, pareciendo que el artífice quería unir aquel promontorio de piedra con la nave [al marge: «el techo»] de la iglesia; no son menos ridículos aquellos dos púlpitos, galería, gradería y demás obras nuevas, de modo que parece que han ido a porfía el gasto con los disparates; con más pulso han ido los Sres. de la Cathedral, mantienen en esta Sta. Iglesia aquel decoro y antigüeda[d] propia de una matriz; es bastante numerosa, tiene [...] dignidades, [...] canonicatos; la clerecía inferior, por ciertas diferencias que tuvo con el cabildo acerca de residencias se fueron a hacer la suia a San Severo, por lo que fue preciso que el cabildo aumentase sus chantes y oficiales de coro; tienen 4 domeros y una música muy superior a la del Palau, que ja ha perdido el antiguo nombre que tenía; las dignidades son muy cortas, los canonicatos no llegaron a mil libras catalanas; la mitra será de unos quarenta mil; la provisión de estos canonicatos va por compromiso en los meses que toca al cabildo en darlos por turno según la antigüedad de los canónigos; las funciones de esta Iglesia son muy veneradas en el pays, principalmente las de Semana Santa, que pondré por estenso según las vaya viendo; de ellas sólo puedo decir ahora que desde el principio de la quaresma va toda la gente ocupada en pensar en las procesiones, y esto no sólo es la gente vulgar, ni la noble juventud, sino aquellos hombres más serios y más instruidos; desde mitad de quaresma se ensayan los Sres. casados a llevar un Santo Christo por los claustros de la Merced, cuya figura trahe un cavallero a la procesión, y los solteros van con el paso de la Sra. Adolorida, poniendo ambos mucho cuydado en hazer bien su papel, y con toda comparza.

Así como se va aumentando en Barcelona el lujo, se va igualmente aumentando el gusto; la Academia de Mathematica baxo de la dirección de Dn. N. [Juan] Cavallero [Caballero y Arigorri] y del 2º director Dn. [...] [Miguel Sánchez] Taramas ha hecho bastantes progresos, sacando varios oficiales muy buenos mathematicos; está surtida la Academia de aquellos instrumentos necesarios para la enseñanza y de una librería particular para los militares que quieren estudiar en ella; Taramas es un oficial de un genio despejado, dulce y hecho a tratar con sus discípulos. Otra Academia ay en la Lonja de Pilotaje en donde se entrenan todas las partes de esta sciencia por Dn. Sinibaldo [Mas]; he visto maniobrar los muchachos

en unos pequeños buques con bastante destreza y resolver problemas bastante difíciles; dado finalmente este maestro a la Patria muchos jóvenes hábiles y de quien se sirve el comercio con muchas ventajas. No es de menos consideración para el común la Academia de dibujo, donde se enseñan gratuitamente, dando pluma, lapis y papel, a más de 400 niños; entre estos hay algunos que son de muchas esperanzas, principalmente dos o tres que trabajaban de barro en el modelo; tienen para modelo las estatuas de iezo en grande que yo he visto en Florencia; dirige esta escuela en lo facultativo Dn [...] [Pere Pasqual] Moles y baxo la dirección de una Junta particular del Intendente y 5 cavalleros del pays. Tramujes [Manuel Tremulles] viejo pintor de esta ciudad enseña en su casa, pero a pocas gentes, por consiguiente es totalmente opuesto a la Academia; es hombre que tiene mucha fuerza en su pinzel y gran entuciasmo; habría sido sin duda uno de los primeros pintores teatristas; sus discípulos no han salido muy buenos, pues han adquirido la fuerza de su maestro, pero no el dibujo ni entuciasmo; los dicípulos de la Academia, o por mejor dezir de Moles, salen con más corrección en el dibujo y más suavidad en el pinzel; no es despreciable entre ellos Dn [...] [Pere Pau Muntanya] que acaba de pintar al fresco una pieza [ratllat: «quarto»] de casa el marqués de Palmarola, son algunos hechos de los asendientes de esta casa y están notados con bellísima espresión; sin embargo, me gustan más sus figuras que sus adornos. Pero en todas estas academias no hallo donde pueden aprender los arquitectos [ratllat: «maestros de obra»] su facultad [ratllat: «la arquitectura»], cuya falta transiende con el mayor dolor al público.

No estraño que en Barcelona haiga pocas academias literarias, pues es en la Universidad de Servera [Cervera] donde van todos los de esta ciudad a seguir estudios [ratllat: «su carrera literaria»] y donde continuamente se ve la aplicación. No he podido penetrar el estado en que

se hallan las religiones, pero según me han informado, la ninguna emulación los ha puestos a todos en una carrera positiva. La Academia de las Bellas Artes [en realitat, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona] de quien podía esperar Cathaluña algún monumento glorioso está dando la última boqueada; unas domésticas controversias apartaron de ella los sujetos que podían sostenerla; se han buscado últimamente medios para restablecerla, pero no los han hallado; la indiferencia con que ohigo hablar de este cuerpo me da a conocer el poco interés que tienen en su conservación los mismos que quieren levantarla; no habría quisá sucedido así si se huviesen compuesto aquellas diferencias y los Padres Queresmar [Caresmar] y [...] [ratllat: «el Padre...»] [Domènec Ignasi de Bòria, O. P.] se hubiesen unido [para] escribir cosas útiles al pays y no a defender cada uno su capricho; podría Barcelona juntar una dozena de hombres capaces a sostener el trabajo de la Academia y más de dos dozenas de ciudadanos útiles para acompañarles y ayudarles a luzir en su trabajo; conozco algunos académicos capaces sólo ellos a mantenerla. Dn. José Vega, joven en quien brillan a un mismo tiempo la modestia y la instrucción, es mirado con razón por uno de los mozos [ratllat: «jóvenes»] más ábiles de esta ciudad; seguramente tiene unos sentimientos propios de su cuna y una instrucción más que mediana. El P. Queresmar [Caresmar], monje de [Bellpuig de] las Avellanas, conocido por la [...], ha sido infatigable en su trabajo; tiene un conosimiento particular de todos los archivos de la provincia, y cuio mecanismo le ha separado de un estudio más útil o a lo menos más brillante. El canónigo de Gerona [Francesc] Dorca tiene un genio muy suelto y vivo y creo que es tan ábil en la cátedra de eloqüencia que tenia en Servera [Cervera] como en un estrado de señoras; su vivacidad y prontitud le hasen amable en todas partes y su latín es repetado en la provincia.